

El republicanisme a Cervera (1875-1923)

Jordi Soldevila i Roig

0. Cervera durant la Restauració. Condicions socials i econòmiques

El 1875 es produïa la restauració borbònica després de la Primera República (1873-74), englobada en el període que es coneix com el Sexenni Revolucionari (1868-74). El govern encapçalat per Cánovas heretà una nova guerra amb els carlins i un estat monàrquic per recompondre.

La Segarra de finals del XIX i principis del XX no era una comarca demogràficament gaire poblada, però tampoc de les més despoblades. El 1910-11, entre les comarques més poblades hi havia el Barcelonès, que reunia més de 600.000 habitants, seguida a molta distància pel Vallès Occidental, amb 81.685, i el Maresme, el Segrià, l'Alt Empordà, el Gironès, el Bages, el Baix Empordà i Osona, per sobre de la línia dels 60.000. A l'altre extrem hi trobem la Val d'Aran, amb 6.651 habitants¹.

La Segarra² de 1910 en tenia 20.895, cosa que la situa entre les comarques demogràficament deprimides i les comarques en auge del litoral (i el Segrià). Tanmateix, la Segarra era una comarca que perdia població des de mitjan segle XIX i ho va continuar fent, almenys, fins al primer terç del segle XX, encara que amb alguns matisos. Des de 1857, la Segarra va passar de 25.229 habitants a 21.929 el 1930.

En un altra dinàmica es trobava la capital, Cervera, que havia estabilitzat el seu creixement des de mitjan segle XIX. El 1857, Cervera tenia 4.499 habitants i el 1930 en tenia 4.554. La minsa diferència entre aquests setanta anys demos-

¹ Josep TERMES, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil 1868-1939*, vol. VI, Barcelona (1989), pp. 282-283; dins, Vilar, P. (coor.), *Història de Catalunya*, Edicions 62.

² Josep M. RAMON, *El sindicalisme agrari a la Segarra*, Pagès Editors, Lleida (1999), p. 34.

tra l'estancament del creixement, però en una comarca on hi ha una pèrdua de població entre 1857 i 1930 d'un 13 % de la població significa que Cervera havia superat d'alguna forma el tràngol econòmic de la fi del segle.

A pesar de tot, la crisi també es deixà sentir a Cervera. El 1910 tenia 3.835 habitants, cosa que significava que en cinquanta anys havia perdut el 14% de la població. Si afegim altres dades, veurem com el sotrac es concentra durant la primera dècada del segle XX. El 1897 Cervera tenia 4.637 habitants; el 1900, 4.350; el 1910, 3.835, i el 1920, 4.239. Per tant, el punt d'inflexió més important es va donar entre els anys 1900 i 1910, amb una recuperació posterior que no igualà els darrers anys del XIX, però s'hi acostà en pocs anys. Tot plegat és la prova del cert dinamisme econòmic de la capital.

Cervera era un punt estratègic dins la xarxa de comunicacions: comunicat per carretera amb Lleida i Barcelona, i per tren a partir de 1860. Era capital de comarca i la primera estació dels productes que es produïen a la Segarra. Cervera havia desenvolupat una certa indústria, primer alcoholera i després farinera. Enric Tello comptabilitza per al 1884³ trenta-dos establiments de comerç i transformació de vi, i set entre farines i molins d'oli. L'arribada de la fil-loxera va suposar canvis per al sector industrial: encara que va continuar existint a la capital, va veure minvar el seu dinamisme provocat per la febre del vi de les dècades anteriors. Josep M. Ramon⁴ apunta que, cap al 1904, hi havia tretze establiments dedicats al comerç o a la transformació de cereal i cap dedicat al vi. A més, Cervera era una ciutat on aquesta indústria i comerç convivia amb un substrat històric d'artesans, comerciants i professionals.

Tanmateix, prenent les dades de la província de Lleida del 1900, veiem com els indicadors de la població ocupada assenyalen que el camp té un pes d'un 46,30 %⁵; poc es devia apartar Cervera d'aquest índex. L'agricultura es trobava a la base de l'estructura econòmica certerina; ja hem vist com el sector industrial s'assenta durant aquests anys en el vi i el gra i la seua transformació i comerç.

L'agricultura de la Segarra era de secà i hi predominava el cereal, l'olivera i

³ Enric TELLO, *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*, Pagès Ed., Lleida (1995), p. 504.

⁴ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, pp. 41-42.

⁵ Jaume BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, L'Avenç, Barcelona (1986), p. 45. L'índex deixa al marge la ciutat de Lleida.

la vinya. La vinya va viure una expansió notable durant tot el segle XIX, també a la Segarra, on va arribar a superar la superfície conreada de cereals en alguns municipis. Malgrat que aquest no va ser el cas de Cervera⁶, tota la Segarra en va notar els efectes (ja hem esmentat la creixent indústria i comerç del vi de la capital). La demanda francesa de vi, provocada pel descens de la producció en aquest estat, a causa de la plaga de la fil·loxera, en va ser la causant. Tot això va tenir efectes importants a la capital, tant per al seu desenvolupament econòmic, com social, tal com hem vist en l'aparició de diverses indústries i comerços i, per tant, d'una capa d'obers, comerciants i empresaris que suposaven una pas cap a la modernització social.

L'arribada de la fil·loxera el 1894⁷ va sacsejar l'agricultura de la Segarra i tot allò que hi anava lligat, en aquest cas, la indústria vinícola i alcoholera, cosa que va implicar canvis substancials en molt poc temps. La crisi va fer disminuir la vinya i va recuperar el cereal com a producte hegemònic altre cop a la Segarra a partir d'aquest moment, sobre el qual se sostindrà bona part de l'economia comarcal en endavant. És en aquest moment en què la demografia de la comarca i la de Cervera veuen disminuir els seus efectius de manera important. Cervera es recuperarà en vint anys des de 1910, però la Segarra mai arribarà als índexs demogràfics del XIX. El fet ens demostra la importància del sector agrícola a la comarca, però també ens palesa que a Cervera la crisi agrària hi va afectar menys.

A pesar de tot, els primers que van sentir la crisi van ser els jornalers que van organitzar-se el 1905 en Sociedad de Obreros Jornaleros Labradores (uns mesos abans ja havien entregat un manifest a l'alcalde en el qual exposaven les dures condicions de vida que sofrien⁸). Aquesta és la primera mostra de la presa de consciència de classe dels treballadors a Cervera.

També la pagesia, juntament amb comerciants i industrials, va organitzar-se per defensar els seus interessos. A partir de 1903 apareixen diverses entitats en aquest sentit, un caliu que ja s'havia començat a crear entorn d'un grup de pagesos encapçalats per Pedro Ignés⁹, un dels majors contribuents, propietari agrícola i productor de vi, autor de diversos articles a *El Distrito de Cervera* als anys noranta del segle XIX, pròxim al republicanisme. Entre 1903 i 1906,

⁶ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, p. 27.

⁷ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, p. 30.

⁸ *República*, 16/12/1905, any III, núm. 59, p. 3 i *República*, 6/5/1905, any III, núm. 44, p. 2.

⁹ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, p. 45.

J. M. Ramon ens assenyala l'aparició de tres entitats importants per al futur de la comarca: el Foment Agrícola, Industrial i Comercial de Cervera i sa Comarca, el Centro Agrícola Comercial de la Segarra, la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i l'Urgell i el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca. Dotze anys més tard, i ja en un context marcat per l'hegemonia del cereal, s'organitzaria el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca (1918).

1. El republicanisme a la Segarra durant la Restauració

La Restauració monàrquica, engegada el 1875 sota la direcció de Cánovas del Castillo, margina el republicanisme fins al punt que en sotmet una part important a la clandestinitat. Tan sols els partidaris de Castelar aconsegueixen tenir un petit espai dins la vida política institucional els primers anys de la Restauració. Castelar funda el Partit Demòcrata, un partit republicà vergonyant que justificarà el règim per l'esquerra i que, a partir de 1879, passarà a anomenar-se Partit Possibilista. Mentrestant, la resta de tendències republicanes queden en la clandestinitat o en estat de latència fins als anys 1879-81, quan es comencen a reactivar¹⁰.

El Sexenni i la I República a Ponent és un període poc estudiat, cosa que ens dificulta conèixer l'arrelament del republicanisme abans de la Restauració, tant en el pla social, com geogràfic. Tanmateix, durant el període posterior la premsa ens permet elaborar un mapa dels diferents nuclis republicans més enllà de la capital. Tal com assenyala Albertí, a partir de 1880 el republicanisme rebrota, també a Ponent.

Les primeres referències escrites que trobem sobre el republicanisme a Ponent són de la mateixa premsa republicana. El 1883 apareix el periòdic federal *El Pacto*, editat a Lleida, però amb voluntat d'aglutinar els federals de les comarques del Pla. Pocs anys després, els possibilistes editen *El Demòcrata* (1888), ocupant el mateix espai geogràfic. Precisament, federalisme i possibilisme seran les dues tendències predominants entre els republicans ponentins fins a finals de segle.

A les comarques entre els principals nuclis republicans hi podem destacar l'existència de nuclis a diferents ciutats i municipis rellevants, com ara Bala-

¹⁰ Santiago ALBERTÍ, *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1875-1923)*, Albertí Editor, Barcelona (1920), pp. 52-57.

guer, les Borges Blanques, Tàrrega, Cervera, Agramunt, Mollerussa, Bellpuig o Guissona. També trobem nuclis en poblacions més petites, que formaran una xarxa àmplia de nuclis, centres, juntes, regidors, etc. que no esmentarem en aquest treball per sortir dels límits geogràfics que hem de tractar.

Si ens centrem en la Segarra, comarca de municipis poc poblats, veurem com reproduceix un model organitzatiu adaptat a aquestes condicions demogràfiques, però amb un arrelament similar al de la resta de comarques de Ponent¹¹. A banda de Cervera i Guissona, amb un republicanisme força desenvolupat, són diversos els pobles segarrencs on també hi arrelen nuclis republicans. El quadre següent mostra un mapa amb els pobles, anys, les diverses tendències republicanes i les diferents formes organitzatives.

Quadre 1. Nuclis republicans a la Segarra

POBLACIÓ	ANYS	TENDÈNCIA	FORMA ORGANITZATIVA
Cervera ¹	1888-1923	Diverses	Diverses
Guissona	1888-1923	Diverses	Diverses
Concabella	1893, 1906	Unió Republicana	Junta Municipal
L'Aranyó	1893, 1907	Unió Republicana	Comitè M., Junta M.
Les Oluges	1893, 1906	Unió Republicana	Comitè M., Junta M.
Tarroja de Segarra	1889	Federals	Comitè M.
Sanauja	1888, 1889	Federals	Nucli
Torrefeta	1888, 1889, 1893	Federals, U. R.	Comitè M.
Fonolleres	1888	Federals	Nucli
Granyanella	1888, 1903	Federals, U. R.	Nucli
Biosca	1889	Federals	Nucli
Massoteres	1889	Federals	Nucli
Sant Martí de Florejacs	1889	Federals	Nucli
Les Pallargues	1889, 1906	Federals, U. R.	Junta M.
Mont-roig	1889, 1906	Federals, U. R.	Junta M.
Bellveí	1889	Federals	Nucli
Gra	1889	Federals	Nucli
Torà	1892	Federals	Sr. Tuy
Hostafrancs	1893	Unió Republicana	Comitè M.
La Curullada	1893	Unió Republicana	Comitè M.
Sedó	1893	Unió Republicana	Míting
El Canós	1893	Unió Republicana	Comitè M.
Sant Guim de Freixenet	1903	Unió Republicana	Junta M.

Font: Elaboració pròpia a partir del buidat de premsa republicana, *El Pacto*, *El Ideal*, *La Comarca de Cervera*, *El Distrito de Cervera*, *República*. Arxiu Comarcal de la Segarra, Biblioteca – Hemeroteca IEI.

¹¹ Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca: republicanisme i lluita social durant la Restauració*, Treball de Recerca Doctorat, Universitat Pompeu Fabra, inèdita, Barcelona (2005).

¹ Per la seua complexitat, ens és impossible tractar Cervera i Guissona en aquest quadre resum.

Abans de comentar el quadre cal esmentar dos aspectes. En primer lloc, el míting de Sedó, que suposem que el deuria organitzar el nucli local, per petit que fos. I, en segon lloc, Torà, on tan sols hem trobat esment d'un personatge de qui només coneixem el cognom, Tuy, i que va realitzar un parlament en un festa republicana a Guissona el 1892. Imaginem que Torà devia tenir també un nucli de republicans i que aquest n'era el més destacat.

A partir del quadre anterior comptem vint-i-tres poblacions amb algun tipus de participació republicana local. Hi ha diversos nuclis on tan sols disposem d'una sola referència de la presència de republicans, cosa que ens dificulta conèixer-ne l'evolució o la vida. D'una desena de poblacions tan sols sabem que hi havia republicans, no en sabem ni la forma organitzativa ni si aquesta va existir. I, dels altres tretze, sabem que van arribar a organitzar-se i a enquadrar-se en algun partit, cosa que ja ens indica un mínim d'estructura i força. Tanmateix, no hem aprofundit en la força real d'aquests nuclis ni en la representativitat social o institucional, encara que aquesta darrera es vegi sempre afectada pel *tornisme* i el caciquisme.

El quadre ens permet fer-nos una idea de l'extensió del republicanisme a la Segarra. Si de les vint-i-tres poblacions on comptem nucli les traslladem als vint-i-un municipis que té la comarca a l'actualitat ens surt una densa xarxa política. Cal advertir que la Segarra és una comarca amb diverses pedanies; per tant, no es correspon el nombre de nuclis amb el de poblacions, però podem parlar d'una comarca amb un republicanisme força estès durant la Restauració.

Malgrat les mancances que ofereix la premsa, podem conèixer, en part, la tendència republicana predominant a les diverses poblacions d'alguns anys. Queda clar en el quadre que la tendència predominant a la comarca el darrer quart de segle XIX del republicanisme era el federalisme. Els federals tenen representació en tots els pobles del quadre, excepte a Sant Guim de Freixenet, d'on no tenim notícies per verificar-ho. L'altra tendència que apareix al quadre és la de la Unió Republicana. No va ser tan una tendència com un intent d'aglutinar, en dos moments històrics, les diverses tendències del republicanisme.

La primera Unió Republicana es va firmar el 23 de gener de 1893 i agrupava tres de les quatre tendències sorgides després de la desintegració de la Primera

República, classificades aquí des de l'esquerra fins a la dreta republicanes¹²: federals (Pi i Margall), progressistes (Ruiz Zorrilla) i centralistes (Salmerón); els possibilistes (Castelar), pels seus flirtejos amb els monàrquics, en van quedar al marge. Davant de la poca força que tenien progressistes i centralistes a Catalunya, queden pocs dubtes que els nuclis de la Segarra que es van presentar sota el nom d'Unió Republicana no fossin impulsats per federals.

En un altre pla es troba la segona Unió Republicana, que veu la llum el 1903 i que aguantarà fins gairebé al 1907-08. En aquesta segona Unió Republicana hi participen les restes del possibilisme que no s'integrà al monàrquic Partit Liberal, agrupades a Fusió Republicana, punt de trobada amb els centralistes de Salmerón, bona part del progressisme i pocs federals que majoritàriament es mantenen al marge, encara que no veuen malament la nova organització¹³. Tal com veurem més endavant en el cas de Cervera, els federals pateixen una crisi al tombant de segle que deixa l'organització tocada i amb unes bases que prenen la iniciativa al seu aire. Pensem que és possible que els antics federals de la Segarra s'integressin dins la Unió Republicana. Així ho faran alguns dels seus homes més coneguts (A. Trilla i Alcover, per exemple).

Tot plegat ens ofereix un marc geogràfic on el republicanisme està ben representat i arrelat en el temps. A partir d'aquí podem iniciar la dissecció del republicanisme cerverí.

2. Cervera. Republicans de totes les tendències (1875 – 1923)

El primer republicanisme: federals i possibilistes

El republicanisme havia arrelat a Cervera després de la Primera República: la vitalitat republicana demostrada durant la Restauració n'és una bona prova. Les primeres notícies escrites de què disposem són del 14 de setembre de 1888 quan, en motiu d'un viatge a Barcelona de Pi i Margall, sabem de l'existència d'un comitè comarcal federal que l'anà a saludar a l'estació. Aquesta referència ens dóna constància que els republicans federals tenien una estructura comarcal organitzada. Desconeixem els seus inicis, però, tenint en compte que en l'apartat

¹² S. ALBERTÍ, *El republicanisme*, p. 73.

¹³ S. ALBERTÍ, *El republicanisme*, pp. 82-83, 180-194.

anterior hem localitzat nuclis federals a d'altres municipis de la comarca en aquesta data, pensem que deurien portar almenys alguns anys, cosa que explicaria que hi hagués més d'un nucli format més enllà de la capital comarcal.

Tal com avançàvem en l'apartat anterior, ni progressistes, ni centralistes tenen a Catalunya gaire força més enllà de les capitals. A Ponent, tan sols tenim referències de l'existència de nuclis gairebé insignificants a Lleida capital. És poc probable que a Cervera existís cap nucli d'aquestes dues tendències. En canvi, els que sí que hi van tenir presència i s'hi van organitzar van ser els possibilistes, l'altra tendència amb presència important dins el republicanisme català.

El 27 de juny de 1889 el periòdic possibilista lleidatà *El Demócrata* publicava la composició del comitè local possibilista de Cervera. Pel que sembla, el partit es deuria començar a organitzar llavors, perquè en el mateix diari del 18 de juliol de 1889 s'explica que el comitè local de Cervera ha emprès una activa campanya per a la reorganització i constitució de comitès locals a diversos pobles, on, diu el diari, ja compta amb alguns elements. Si ens fixem en la notícia, veurem que parla de reorganització, fet que ens fa pensar en algun tipus d'organització prèvia i d'una desfeta posterior fins a la data de la notícia. Tanmateix, de la notícia, se'n desprèn que no deuria tenir la força que va tenir el federalisme a la comarca.

La vida social d'uns i altres és una bona mostra de la vitalitat dels federals per davant dels possibilistes. Els federals impulsaran premsa, un casino, presentaran candidats a les eleccions, etc. Entre els projectes polítics federals hi ha la Unió Republicana de 1893, amb el precedent de la Coalició Republicana de 1891, que tal com hem explicat ambdues forces signifiquen l'agrupació de tots els nuclis republicans, excepte els possibilistes. Desconeixem si es va arribar a pactar la Coalició de 1891 a Cervera, però sí que hi devia haver voluntat, ja que hem trobat per les municipals del maig d'aquell any un article a *El Distrito de Cervera* en què es convidava a formar coalició a “personas independientes y amantes del bien”, pel qual “No rehuimos la coalicion, pues antes al contrario la anhelamos: así es que declaramos solemnemente estamos dispuestos á pactarla”¹⁴. Aquell any era el primer cop que les eleccions municipals se celebraven sota els auspicis del sufragi universal masculí.

¹⁴ “*Republicanos del distrito de Cervera*”, *El Distrito de Cervera*, 9/5/1891, any I, núm. 26, p. 2

Desconeixem l'èxit que va tenir la proclama, però sabem que el 1893 la Coalició prenia forma de partit: Unió Republicana. A Cervera la unió es va fer efectiva a les eleccions estatals de 1893, novament amb un candidat federal, Miquel Laporta, cosa que ens indica qui va portar el pes dins de la unió. El nou partit unitari no va tenir una llarga vida i els federals van reprendre el camí en solitari.

Pel que fa al possibilisme, es veurà afectat per la crisi de partit entre 1893-94¹⁵ quan part del possibilisme es passa als monàrquics. A Lleida ho fa el cap del partit, Josep Sol Torrens i, a Cervera, el periòdic republicà *El Popular*¹⁶, el qual té molts números d'estar relacionat amb el possibilisme. Per tant, la poca vida que té el partit a Cervera queda desvirtuada per aquest trencament al cap de quatre anys d'haver-se reorganitzat.

Descomposició del vell republicanisme i la lluita per la unitat

El 1898 s'havia constituït a Cervera Fusió Republicana, partit format pels centralistes de Salmerón i diferents grups sense adscripció, com podien ser els antics possibilistes que s'havien mantingut fidels al republicanisme. Precisament, l'absència de centralistes a Cervera ens fa sospitar que qui va impulsar Fusió Republicana van ser els antics possibilistes cerverins. Dos anys més tard, el 1900, en la inauguració del nou centre republicà cerverí, el diari republicà de Lleida *El Ideal*¹⁷ parla de la necessitat de superar les diferències entre republicans de Cervera. El 1901, el mateix setmanari explicava que el centre estava format per fusionistes i federals, fet que explicaria l'entesa dels republicans cerverins dins la Unió Republicana, una entesa en clau local que no succeiria a tot arreu a causa de les reticències dels federals.

El federalisme va patir un debilitament els darrers anys del XIX, poc després de la desfeta possibilista, encara que va aguantar uns anys més en el nou segle, no sense patir una erosió forta cap a la Unió Republicana de 1903. L'aposta unitària era l'única forma d'aconseguir l'esperada república per a les diferents fraccions republicanes que lluitaven contra un sistema electoral manegat des de les mateixes institucions de la Restauració. Això és el que deuria fer decantar

¹⁵ S. ALBERTÍ, *El republicanisme*, pp. 84-89.

¹⁶ "Cambios de casaca", *La Comarca de Cervera*, 12/8/1893, any II, núm. 78, p. 1.

¹⁷ *El Ideal*, 1/1/1900, any III, p. 2.

el federalisme local per començar a fer passos cap a la unitat. Per això podem veure noms d'alguns antics federals cerverins dins les files de la Unió Republicana: Agustí Cos, Joan Fornells, Joan Aymerich, Fèlix Portella¹⁸.

Els intents d'aglutinar totes les tendències del republicanisme en una sola organització van ser diversos intents durant dotze anys, des de 1891 fins a 1903; a partir d'aquest moment el republicanisme troba una certa estabilitat fins al 1907-08 a Cervera (a Barcelona es trenca abans). El motiu de divisió va ser la participació dels republicans en l'àmplia coalició electoral catalana anomenada Solidaritat Catalana. Els republicans es van tornar a dividir entre solidaris i antisolidaris.

Amb la unitat dels republicans aconseguida el 1903 hi ha una empenta organitzativa que afavoreix l'ampliació de les bases i la consecució de vots, encara que això no es tradueixi en victòries electorals per la pressió del caciquisme. Les juntes municipals i algunes llistes ens permeten avaluar aquest fet¹⁹. Tanmateix, el 1905 eludeixen presentar-se a les eleccions al Congrés de Diputats per falta de forces, i així ho fan saber al quinzenari cerverí *República*²⁰. Caldria veure si les forces que requerien per presentar diputat eren de la resta de la comarca, perquè a les municipals del mateix any presenten llista a Cervera²¹ i ho fan per majories amb quatre candidats, fet que significa una demostració de força dels republicans locals.

L'efecte Solidaritat Catalana: republicans catalanistes i republicans antisolidaris

A partir de 1906, *República*, portaveu dels republicans de Cervera, es converteix en una plataforma de debat entre solidaris i antisolidaris. El mateix quinzenari publica el 7 d'abril de 1906 el manifest de Solidaritat Catalana titulat "Catalans" i, en acabar, anuncia que *República* recollirà donatius per a

¹⁸ *El Ideal*, 8/1/1907, any X. Els trobem formant part de la Junta Municipal de la Unió Republicana.

¹⁹ La premsa republicana del moment així ho reflecteix, tant la local amb *República*, com la lleidatana amb *El Ideal*.

²⁰ "Movimiento republicano", *República* 19/8/1905, any III, núm. 51, p. 3.

²¹ "Candidatura republicana", *República* 11/11/1905, any III, núm. 56, p. 1.

la campanya. El següent número de *República*²² explica fins a quin punt els republicans s'impliquen en Solidaritat Catalana: “El domingo último, convocados por la Junta municipal de nuestro partido [republicà]”. Així doncs, a més dels republicans, impulsors de la coalició, es van reunir:

“bajo aquella presidencia D. Federico Tarruell y Don José Agulló. Delegados de la “Cámara agrícola comercial de la Segarra y Urgel” D. Juan Farré y D. Ramón Clotet Delegados de la Sociedad coral “El Progreso” y D. Ramón Graells y Buenaventura Tarruella. Delegados de la “Sociedad de Obreros jornaleros labradores”.

Almenys dos dels assistents en nom d'altres entitats, Josep Agulló i Joan Farré, eren també de filiació republicana. El lloc escollit no podia ser altre que “en el local del Centro Obrero Instructivo de Unión republicana”, i Domingo Puigredon, president de la Junta Municipal d'Unió Republicana, és nomenat representant de Solidaritat a Cervera. Entre els convidats que no hi van assistir, el quinzenari assenyala que “se escusaron el Círculo liberal manifestando que no tomaría parte en tal movimiento y “El Montepío Orfeón Juventud Católica” declarando que tal entidad separada de la política”.

L'entusiasme d'alguns republicans contrastava amb alguns membres del partit que no ho deuriem veure tan clar. Quinze dies més tard, apareix a la portada de *República* un article titulat “¿Vamos bien?”²³, en què es qüestiona el rumb que pren el republicanisme i les contradiccions dins Solidaritat. Entre els aspectes que es qüestiona l'article n'hi ha un que portarà canvis en el sentit que advoca l'autor i es pregunta: “¿A dónde vamos? (...) a dividir nuestro gran partido en republicanos “catalanes” o catalanistas y republicanos contrarios?”. Certament, el partit es fractura en aquest sentit. D'una banda, la Unió Republicana adherida a Solidaritat Catalana, i, de l'altra, el nou Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux.

A Cervera no hem trobat rastre de republicans radicals, la qual cosa no significa que no n'hi hagi. Tanmateix, la llista de socis del Centre Obrer adherits a Solidaritat que publica *República*²⁴ deixa força clar que la balança es va decantar cap als solidaris. No obstant això, els antisolidaris mantingueren el pols fins

²² “De quince a quince”, *Republica*, 21/4/1906, any IV, núm. 67, p. 3.

²³ “¿Vamos bien?”, *República*, 19/5/1906, any IV, núm. 69, pàg. 1.

²⁴ “Solidaridad Catalana”, *Republica*, 19/5/1906, any IV, núm. 69, pàg. 3.

al punt d'obligar Domingo Puigredon a escriure una carta a Joaquín Costa²⁵, home de referència del republicanisme estatal, perquè els donés la resposta, la qual desconeixem, però el que sí sabem és que els republicans de Cervera van sostenir Solidaritat fins que aquesta es va fragmentar.

Solidaritat Catalana devia ser una coalició prou sòlida internament, mentre va durar, perquè el districte de Cervera – Solsona va presentar com a diputat a Corts per Solidaritat el carlí Llorenç M. D'Alíer²⁶ i va triomfar de forma aclaparadora, cosa que significa que va obtenir el suport dels enemics acèrrims, els republicans, entre altres.

El nacionalisme republicà i la crisi del republicanisme

La Setmana Tràgica va acabar amb Solidaritat, i els republicans cerverins, majoritàriament solidaris, anaren entrant a formar part de les esquerres catalanistes. L'organització, el 1910, de la Unió Federal Nacionalista Republicana amb les restes del republicanisme solidari inicia una nova etapa per al republicanisme, que trenca per primer cop amb el republicanisme espanyol per enquadrar-se únicament dins el Principat, fet que ja suposa una diferència i que tindrà una continuïtat fins a l'actualitat.

Per la seua banda, a Cervera sabem que Ramon Riu en formà part²⁷, encara que desconeixem si la UFNR hi va arrelar, tot i que la trajectòria de bona part dels republicans cerverins així ho indica, especialment pel pas per Solidaritat. Altres indicis, com la visita de Josep Estadella²⁸, republicà a la UFNR de Lleida en aquell moment, per inaugurar Joventut Republicana de Cervera, ens fan pensar que estaven alineats amb els nacionalistes republicans.

El pas per aquest partit va ser força efímer, perquè cap a mitjan de 1912 Joventut Republicana de Cervera començà a festejar amb les primeres espases dels republicans reformistes a Catalunya, nou partit de Melquíades Álvarez. La via d'entrada d'aquest partit a Cervera van ser precisament les joventuts

²⁵ “Carta a D. Joaquín Costa”, *República*, 8/9/1906, any IV, núm. 76, pàg. 1.

²⁶ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona (1985), p. 139.

²⁷ C. MIR, *Lleida (1890-1936)*, p. 205

²⁸ *El Ideal*, 28/1/1912.

republicanes, amb Joan Comorera al capdavant. Josep Zulueta, Laureà Miró, Pere Lasala i Lluís Companys, aleshores president de la Joventut Nacionalista Republicana, visiten Cervera el juliol de 1912 i ho fan acompanyats de Joan Comorera²⁹. Si bé a principis de 1913 encara participen en actes conjunts amb els republicans nacionalistes de Lleida Humbert Torres o Albert Solsona³⁰, al mes de novembre ja organitzen el Partit Republicà Reformista³¹. Tanmateix, Ramon Riu es manté a la UFNR fins a 1917 i *Escuela* apunta que hi ha diverses tendències entre els republicans de Cervera, cosa que deixa marge perquè la UFNR encara tingués representants a la capital de la Segarra.

La crisi interna de la UFNR i la llunyania de Lleida faciliten aquesta nova organització, en què les dinàmiques de Joventut Republicana mantenen les comarques més properes sota el paraigua del nacionalisme republicà, encara que aquest no s'articuli sota cap sigla, tot i els intents del Bloc Republicà Autonomista (1916). En canvi, Cervera i alguns pobles del seu districte, com Tàrraga, cauran a l'òrbita del reformisme. Els reformistes tindran *Escuela* com el seu altaveu, encara que el periòdic no sigui íntegrament reformista. El reformisme estava situat a l'ala dreta del republicanisme i fora de l'òrbita catalanista republicana que estava emergint, prenia gent a radicals i a autonomistes vinculats amb un nacionalisme tebi de la UFNR³².

El reformisme no va arrelar per gaire temps, ja que el 1914 desapareix *Escuela*; a més, poc després Joan Comorera, un dels principals impulsors, marxa de la capital de la Segarra. El 1917 el republicanisme cerverí és un dels impulsors del nou Partit Republicà Català (PRC), base de la futura ERC que naixerà el 1931. El PRC reprèn el camí encetat per la UFNR i reconduïx el republicanisme catalanista, desorientat amb l'ensulsiada de la UFNR, cap a l'enquadrament nacionalista i marcadament d'esquerres, tant que van plantejar-se l'adhesió a la III^a Internacional després de la Revolució Russa (1917).

El diari lleidatà *El Ideal* publica una llista amb els suports a l'assemblea que s'havia de celebrar a Lleida per tal d'organitzar el PRC. Els republicans cerverins, després de les diverses desfetes dels diferents partits republicans,

²⁹ *Lo Pla d'Urgell*, 6/7/1912 i 20/7/1912.

³⁰ *El Ideal*, 18/2/1913.

³¹ *Escuela*, 19/10/1913, any I, núm. 4, p. 6.

³² S. ALBERTÍ, *El republicanisme*, pp. 339 – 360.

s'havien agrupat al voltant de l'estructura més sòlida que tenien, el Centre Obrer. Precisament, el Centre Obrer era un dels suports al PRC; l'altre va ser l'històric Ramon Riu i Vendrell, diputat provincial.

El PRC va sobreviure tres anys abans d'entrar en un nou cicle de decadència, sobrevivint a l'Assemblea de Parlamentaris (1917), a una vaga general revolucionària (1917) i a la vaga de la Canadencia (1919), i encetà el període de major conflictivitat social esdevingut fins llavors (1920-23), amb l'emergència de la CNT, la radicalització del catalanisme (fundació de la Federació Democràtica Nacionalista de Macià 1919 i Estat Català 1922) i l'aparició de la Unió Socialista de Catalunya (1923)³³. Tot plegat implica canvis importants que deixaran el PRC en un estat de descomposició fins a les portes de la Dictadura de Primo de Rivera, també a Cervera. Ramon Riu es presentava el juny de 1921 com a republicà independent a les eleccions provincials³⁴, cosa que ens indica que el PRC havia quedat descompost a Cervera. Poca informació hem obtingut d'aquest darrer període: la premsa republicana local s'esllangueix durant la darrera dècada de la Restauració, lluny de les èpoques més prolífiques de finals del XIX i principis del XX i reflex de l'època que estaven passant els republicans.

3. *Els republicans de Cervera*

Elaborar un retrat social dels republicans certerins és un objectiu per a un proper article, de manera que puguem saber amb exactitud qui eren aquells republicans. Tal com hem vist en l'apartat anterior, la trajectòria política del republicanisme certerí abasta tot el període restaurador, cosa que implica el pas de diverses generacions. En aquest apartat farem una aproximació d'acord amb les dades de què disposem actualment.

A qui es dirigia el republicanisme? En paraules de Ramon Riu i Vendrell, líder republicà certerí, el republicanisme aspirava “a la supresión de los caciques, a la moralidad administrativa, a la defensa de los intereses materiales de los pueblos, a la modificación y equidad de los gravámenes, protección verda-

³³ Fermí RUBIRALTA, *Una història de l'independentisme polític català*, Pagès Editors, Lleida (2004), pp. 36-46.

³⁴ C. MIR, *Lleida (1890-1936)*, (1985), p. 249.

dera a la Instrucción primaria base de la emancipacion de ridículas tutelas, a la construccion y reparacion de las vias de comunicacion, fomento y proteccion a la Agricultura, Industria y Comercio de nuestro pais”³⁵.

Aquest discurs encaixava amb el moment econòmic àlgid, de canvi social i modernització de la comarca, tal com exposàvem a l’inici, i amb tots aquells sectors afectats pels canvis. La vinya donà unes possibilitats econòmiques noves i féu aparèixer sectors productius moderns: indústria, comerç, pagesia, professionals, obrers, etc.

Entre la pagesia, alguns propietaris agraris i pagesos reclamaven canvis en les polítiques econòmiques del Govern. A principis dels noranta del segle XIX el diari republicà *El Distrito de Cervera* era el seu millor altaveu. Encapçalats per Pedro Ignés, un dels majors contribuents i productor de vi, encetaren una campanya en contra del Govern conservador i de la *Liga Agraria* perquè creien que no defensava els seus interessos, sinó els d’una minoria oligàrquica, per la qual cosa es disposaven a participar en política³⁶. Les propostes d’aquest grup de pagesos van en la línia de les exposades per Ramon Riu³⁷. El republicanisme agrupa en el seu si aquest sector.

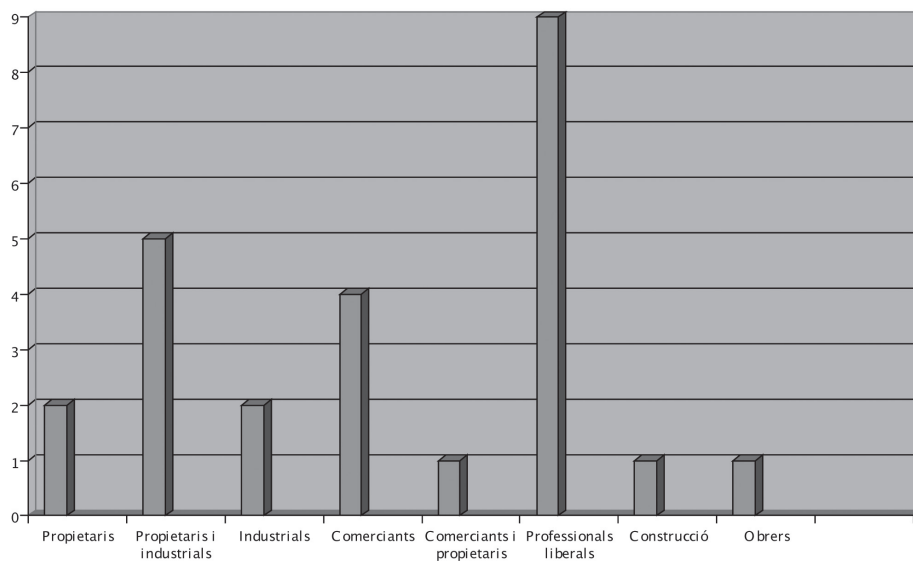
A banda dels pagesos, hem recollit una mostra de noms de vint-i-quatre republicans que van participar en les files republicanes en diferents moments de la Restauració (quadre 1). Encara que la mostra no sigui representativa, a causa de la manca d’exhaustivitat, pensem que ens permet conèixer alguns matisos socials d’aquest republicanisme. El quadre se cenyeix, en bona part, als dirigents republicans.

³⁵ “A los republicanos y electores del distrito de Cervera – Solsona”, *La Comarca de Cervera*, 8/9/1892, any I, núm. 28, p. 1.

³⁶ *El Distrito de Cervera*, 1/11/1890, any I, núm. 1, p. 1.

³⁷ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, pp. 45-47. J. M. Ramon explica que eren partidaris “de reducir les despeses estatals del personal administratiu, de l’autonomia de províncies i municipis en la gestió d’interessos particulars, i d’una reforma de la legislació civil, la qual consentia que el propietari disposés de terrenys erms, regulava la successió hereditària sense tenir en compte els interessos del cultiu, i situava els arrendataris en una situació precària”. També exigien canvis, com ara rebaixar contribucions, tarifes dels ferrocarrils, afavorir el crèdit i una modernització important de l’agricultura.

Quadre 2. Mostra, segons sectors econòmics, del republicanisme cerverí (1875-1923).

Font: Elaboració pròpia a partir dels periòdics *El Distrito de Cervera*, *La Comarca de Cervera*, *República*, *Escuela*, *El Ideal*.

En el quadre 1 observem l'important pes dels professionals liberals en les files rectores republicanes, especialment els advocats (nou dels vint-i-quatre hi pertanyen). Als professionals liberals els segueixen els industrials i els comerciants, encara que les fonts consultades identifiquin una mateixa persona amb més d'un sector, com en el cas de l'agricultura. Tenim set industrials, cinc dels quals tenen relació amb la terra, i cinc comerciants, un dels quals té propietats agràries. Comptem dos propietaris agraris com a únic ingrés, un paleta i un obrer.

Principalment, els dirigents republicans s'adscriuen entre els sectors dels professionals liberals, industrials i comerciants. Propietaris i/o pagesos, obrers i paletes queden en un segon pla, tot i tenir-hi presència, com hem vist anteriorment. Tanmateix, cal insistir que la mostra no és representativa, però sí que ens permet observar com un grup emergent, gràcies a la modernització econòmica, pren partit pel republicanisme. També cal remarcar que etiquetar algú d'industrial, comerciant o propietari no és garantia de tenir un escalafó

social alt, per la qual cosa es fa necessari aprofundir qualitativament en aquesta mostra i si és possible quantitativament amb la llista de republicans de què disposem.

Pel que fa als obrers, hem vist que tenien un representant, però pensem que mereixen un comentari a part. La seua relació amb el republicanisme era una mica més àmplia, encara que la participació a les primeres files no fos l'habitual. Els primers senyals que els treballadors començaven a prendre consciència de la seua situació va ser amb la crisi de 1905, quan la fil·loxera i una mala collita de cereal van deixar molts treballadors al límit de les seues possibilitats. Des de la premsa cerverina es denunciava que molts treballadors havien d'emigrar amb les seues famílies i les dades demogràfiques així ho indiquen.

Aquesta crisi va suposar la reacció d'un grup de jornalers del camp que comissionats es van personar a l'Ajuntament, en representació de dos-cents seixanta-un companys, per tal de demanar solucions d'urgència a través d'un manifest conjunt³⁸. Això succeïa el 26 d'abril de 1905, i el dia 5 de juny omplien el ple de l'Ajuntament per fer pressió per aconseguir treball. I encara sis mesos més tard, el 17 de gener de 1906, tornaven al ple de l'Ajuntament per reclamar que no n'hi havia prou amb els trenta jornalers dedicats a la construcció de la carretera de Cervera a Rocafort de Queralt, sinó que almenys calia llogar-ne una setantena més per començar a pal·liar la crisi i, a més, calculaven entre dos-cents i dos-cents cinquanta els jornalers en situació precària i de misèria³⁹.

Mentrestant, *República*⁴⁰ animava els obrers a unir-se i a mantenir les reivindicacions. Per la seua banda, els obrers es reunien i convidaven el regidor republicà Domingo Puigredon per tal de donar-li a conèixer les seues reivindicacions⁴¹. A finals de desembre quedava definitivament constituïda la Sociedad de Obreros Jornaleros Labradores amb local social propi; *República*⁴² anuncia la constitució i la primera junta. A l'abril de l'any següent, i seguint l'impuls dels republicans, la societat de treballadors forma part del nucli inicial de So-

³⁸ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, p. 37 i "Nuestros jornaleros", *República*, 6/5/1905, any III, núm. 44, p. 2.

³⁹ J.M. RAMON, *El sindicalisme*, p. 39, extret de: ACSG, Fons Municipal de Cervera, secció Administració General, sèrie Òrgans Col·lectius de Govern, *Llibre d'Actes Municipals de l'Ajuntament de Cervera de l'any 1906*, vol. 354, 17 de gener de 1906.

⁴⁰ "Nuestros jornaleros", *República*, 6/5/1905, any III, núm. 44, p. 3.

⁴¹ "Los jornaleros", *República*, 5/8/1905, any III, núm. 50, p. 2.

⁴² "De quince a quince", *República*, 16/12/1905, any III, núm. 59, p. 3.

lidaritat Catalana a Cervera. Tot plegat ens fa pensar que, en aquest primera època, la relació entre els obrers certerins i els republicans deuria ser força estreta (desconeixem fins a quin punt, però queda clar que tenen relació).

El darrer grup social que pren part en el republicanisme és el de les dones. Hem volgut diferenciar les dones en un grup perquè participen en la vida social, però no en la política. L'àmbit de concurrència femenina se circumscriu a les activitats del Centre Obrer. Per bé que no són un subjecte passiu, almenys no totes, la seua activitat va lligada als actes culturals, encara que de ben segur hi ha un bon nombre que són acompanyants. El final d'un discurs de Riu i Vendrell resumeix força bé la participació que hi tenen les dones: "termina en medio de grandes aplausos con un brillante párrafo dedicado a las Srtas. que toman parte en la labor artística y literaria de nuestro Centro, sobre todo en el Teatro".

Segurament no eren el grup més nombrós i, a més, molts dels cognoms ens recorden familiars seus que formen part del republicanisme certerí (Urrutia, Estany, Aymerich, etc.), probablement la via principal d'entrada de dones al moviment. Tanmateix, el fet que prenguin part activa, encara que sigui tan sols en les activitats culturals, és un indicador de canvi en la societat i de la integració de les dones més enllà d'anar de simples acompanyants. A més, cal recordar que les dones no tindran dret a vot fins a la Segona República. El canvi de segle també influeix en l'augment de participació pública de la dona, que es va introduint en la vida pública.

4. *L'associacionisme republicà*

L'associacionisme polític: cens, juntes, comitès i càrrecs

El *leitmotiv* del republicanisme és la política i el recanvi als plantejaments polítics i socials dels dinàstics. La batalla política que plantegen els republicans va molt més enllà de les conteses electorals, per la qual cosa han adaptat les seues estructures polítiques. Ideològicament, els republicans parteixen d'una democratització total de la societat: fomentar la participació política de tota la població, reglamentar el comportament social a partir d'eleccions, eliminar el caciquisme i les seues pràctiques, establir polítiques de millores socials i d'igualtat d'oportunitats, etc. Cal precisar que no pretenen eliminar les classes socials, però sí llimar les diferències; són liberals i aposten pel mercat.

D'acord amb la visió social que tenen, els republicans organitzen unes

estructures associatives per tal de fomentar tots aquests aspectes. Podríem establir tres nivells associatius: el partit, la junta municipal i els càrrecs (regidors, diputats). Els membres del partit republicà estan inclosos en un cens i depenen d'unes quotes voluntàries que donen lloc al *tesor republicà*⁴³. Ja hem vist que les fractures, coalicions i fusions són habituals, cosa que obliga els republicans a refer el seu cens constantment.

El fet de formar part del cens permet als censats escollir la junta municipal republicana i els candidats a les eleccions⁴⁴. És paradigmàtic l'article publicat a *República* l'onze de novembre de 1905 en què s'explica que “si bien las bases de D. N. Salmerón, facultan á la Junta [municipal] para formar la candidatura, ésta juzgó más democrático y no contrario al espíritu de aquellas bases el ofrecer al censo del partido una lista de ciudadanos escogidos para la representación municipal para que de entre ellos y por antevotación, se proclamen los cuatro candidatos que han de luchar por las mayorías en los dos distritos que componen esta municipalidad” i afegeix “tomó parte en la elección un crecidísimo de correligionarios”.

A banda d'això, els censats al partit participen en l'organització de mítings i actes diversos amb la finalitat de donar a conèixer les posicions polítiques i ideològiques del partit republicà de torn. La major part dels actes són de caràcter polític. Tot plegat no és més que el reflex i l'assaig del model polític que volen els republicans per a la societat: escollir democràticament els seus candidats (municipals, provincials o a Corts) sense interferències, amb total llibertat i amb la participació de tots els membres (sufragi universal masculí).

El comitè local o junta municipal, segons les èpoques, són el nucli inicial i promotor del partit. Es constituïa amb la intenció d'impulsar l'adhesió del màxim de coreligionaris⁴⁵ que havien de formar el cens i fornir el comitè o la

⁴³ “De quince a quince”, *República*, 4/6/1904, any II, núm. 22, p. 3. “De quince a quince”, *República* 3/4/1904, any II, núm. 18, p. 3 s'explica com: “la Junta municipal republicana de esta localidad, ha resuelto abrir una suscripción voluntaria desde la cuota de cinco céntimos mensual, para formar el tesoro republicano; es un pequeño sacrificio que ha de redundar en beneficio de todos”.

⁴⁴ “Republicanos del distrito de Cervera”, *El Distrito de Cervera*, 9/5/1891, any II, núm. 26, p. 2. “Crónica de Cervera”, *La Comarca de Cervera*, 4/9/1892, any I, núm. 27, p. 3. “A los electores del partido de Cervera”, *La Comarca de Cervera*, 25/2/1893, any II, núm. 54, p. 1. “Crónica de Cervera”, *La Comarca de Cervera*, 21/10/1893, any II, núm. 88, p. 3. “Designación de candidatos”, *República*, 1/11/1903, any I, núm. 8, p. 1. “De quince a quince”, *República*, 18/2/1905, any III, núm. 39, p. 3. “Designación de candidatos”, *República*, 11/11/1905, any III, núm. 56, p. 3.

⁴⁵ *El Demócrata*, 18/7/1889; *El Ideal*, 8/1/1907.

junta en un futur, a la qual una part serviria per renovar els càrrecs. Les juntes locals tenien lligams amb les juntes comarcals (o de districte) i provincials, de manera que teixien una xarxa jeràrquica geogràficament i bastien el partit⁴⁶.

Les juntes o comitès eren escollits pels qui conformaven el cens. *República* del 28 d'octubre de 1905 ens explica com “el dia 15 del actual, conforme estaba anunciado, tuvo lugar la reunión de segunda convocatoria del Censo del partido Republicano, con objeto de proceder al nombramiento de nueva Junta Municipal, por haber funcionado la que cesaba, el tiempo reglamentario”, i que “concurrieron al acto considerable número de correligionarios” per tal de procedir “a la votación de nueva Junta, que fué nutrida y pródiga en variedad de candidaturas prueba evidentísima de que la presidió con criterio de amplia libertad”⁴⁷. Aquesta mostra dista força del tipus d'organització dels partits dinàstics, en què el funcionament es deu a un ordre jeràrquic, de posició econòmica i de pràctica caciquista⁴⁸.

Les juntes o comitès tenen com a funció regir els assumptes del partit a cada municipi, nomenar candidats a regidors o a diputats (prèvia consulta voluntària al cens, com és el cas de Cervera⁴⁹), a més de mantenir la disciplina entre els membres del cens republicà. A Cervera, per exemple, va succeir que “reunióse la Junta municipal republicana, ante la que comparecieron algunos correligionarios citados para que justificaran su conducta política durante las últimas elecciones municipales y poder así aquella autoridad del partido obrar conforme a las bases porque se rige nuestro organismo político”. Casos com aquest podien arribar a l'expulsió⁵⁰. També es preocupen de vigilar que es depuri el cens electoral perquè hi constin tots els noms dels electors i se'n treguin els dels difunts; així s'explica que “el día 20 del pasado Abril [de 1904] se reunió la Junta local del Censo (...) se hicieron varias inclusiones, exclusiones y rectificaciones; nuestros concejales Sres. Cos y Puigredon interesaron la inclusión de más de cuarenta ciudadanos, casi todos republicanos”⁵¹.

⁴⁶ *El Ideal*, 20/2/1898.

⁴⁷ “*De quince a quince*”, *República*, 28/10/1905, any III, núm. 55, p. 3.

⁴⁸ “*De quince a quince*”, *República*, 1/11/1903, any I, núm. 8, p. 3. L'article dedicat a l'alcalde monàrquic parla sobre la composició de les candidatures electorals i diu: “*nuestro partido no tiene cacique y si solamente una dirección votada por mayoría*”.

⁴⁹ “*De quince a quince*”, *República*, 19/5/1906, any III, núm. 69, p. 3.

⁵⁰ “*De quince a quince*”, *República*, 16/12/1905, any III, núm. 59, p. 3; “*De quince a quince*”, *República*, 6/12/1903, any I, núm. 10, p. 3 i “*De quince a quince*”, *República*, 20/12/1903, any I, núm. 11, p. 2.

⁵¹ “*De quince a quince*”, *República*, 1/5/1904, any II, núm. 20, p. 2.

Pel que fa als càrrecs, aquí sí que hi ha un sedàs que filtra els que hi poden accedir. Principalment, s'hi presenten aquells que per temps i diners poden dedicar-s'hi. Formen un grup que participa en l'activitat del partit en l'àmbit estatal o del Principat (segons tingui vocació aquest). A Cervera no hi ha mai un diputat a Corts republicà durant la Restauració, però sí diputat provincial (Ramon Riu i Vendrell) i regidors municipals. Els candidats als diferents càrrecs són escollits per la junta o pel cens, tal com exposàvem anteriorment. Però la candidatura o el càrrec no imposen una jerarquia inamovible: la prova la tenim amb l'afer entre Ramon Riu i la Junta Municipal Cerverina.

Després de les eleccions de diputats provincials de 1905, els republicans de Cervera reproven l'actitud de Ramon Riu durant la contesa, cosa que li suposa l'expulsió del Centre Obrer, se l'intenta expulsar de la Junta Provincial, d'on és delegat pel districte de Cervera, i impugnar l'acta de diputat provincial que ha guanyat⁵². Els republicans li retreuen que Riu no sotmeti la seua candidatura a la votació de les juntes municipals i es presenti pel seu compte. Una notícia sobre les eleccions provincials al districte de Balaguer és aprofitat pels cerverins per recordar als electors i a Riu la qüestió: “fijense nuestros lectores que las Juntas municipales han sido las que han acordado ir a la lucha y designar candidato”⁵³.

L'enfrontament dura, almenys, un any més. A principis de 1906, Ramon Riu dóna a conèixer la seua posició en una octaveta que provoca les ires de la Junta Municipal i del Centre Obrer. La picabaralla li costa al diputat un distanciament durant una bona temporada dels republicans de Cervera, encara que és capaç de mantenir l'acta de diputat provincial (guanyada el 1905) a les eleccions de 1909 i 1913, i coal·ligat amb els monàrquics el 1917 i 1921⁵⁴. Ramon Riu es converteix en un equilibrista de la política per mantenir l'acta sense l'important suport dels republicans de Cervera.

⁵² “De quince a quince”, *República*, 15/4/1905, any III, núm. 43, p. 3.

⁵³ “De quince a quince”, *República*, 19/5/1906, any III, núm. 69, p. 3.

⁵⁴ C. MIR, *Lleida (1890-1936)...* (1985), pp. 121, 155, 173, 206, 249.

El projecte social: Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana

El Distrito de Cervera del 20 de desembre de 1890 apunta que s'està treballant per fondre els dos "Casinos, que con una existencia y vida raquítica y miserable, se hallan establecidos en esta Ciudad bajo los nombres del Centro y de la Unión (...) con un determinado matiz o tinte político"⁵⁵. Imaginem que els dos centres responen ideològicament al republicanisme: uns al federalisme i altres al possibilisme. Per tant, podem constatar que els primers centres republicans existents a Cervera arrenquen almenys dels anys vuitanta del segle XIX⁵⁶; són dels més antics de les terres de Ponent. Tanmateix, la notícia es confirma el 28 de febrer de 1891 i ja es perfila el nom i els impulsors: "los de Cervera se han coaligado y van a fundar un Centro que con el nombre de liberal republicano, cuenta ya con un tan gran número de socios, que en las próximas elecciones dará que sentir a los monárquicos"⁵⁷.

Els centres, casinos, cases del poble i altres denominacions responen a un model associatiu impulsat amb l'emergència del liberalisme a finals del XVIII i principis del XIX per la burgesia que havia de construir el seu model social. Els clubs i casinos burgesos volien ser el reflex d'aquest model social naixent: el liberalisme. L'objectiu dels clubs i centres no és altre que la politització de la ciutadania a partir d'un model de sociabilitat política que engloba diversos aspectes quotidians (joc, ball, teatre, cant, ensenyament, premsa, biblioteca...)⁵⁸.

Amb aquests objectius naixerà aquest nou centre fruit de la fusió dels dos anteriors. Just per les mateixes dates naix a Cervera un centre carlista; els carlins començaven a deixar les armes⁵⁹. *El Distrito de Cervera* del 10 d'octubre de 1891 detalla la inauguració del centre on participaran totes les tendències existents a Cervera i serà la base del futur Centre Obrer.

El Centre es converteix en el punt central de la vida dels republicans cervetins. El Casino tindrà el seu primer hostatge al Saló dels Campos on hi ha prou espai per fer-hi teatre, concerts, ball i algun míting o conferència. Serà l'única

⁵⁵ "Crónica", *El Distrito de Cervera*, 20/12/1890, any I, núm. 7, p. 3.

⁵⁶ J. SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca*, pp. 17-33.

⁵⁷ "Crónica", *El Distrito de Cervera*, 28/2/1891, any II, núm. 17, p. 3.

⁵⁸ J. SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca*, p. 23.

⁵⁹ "Crónica", *El Distrito de Cervera*, 28/3/1891, núm. 21, p. 3.

estructura organitzativa que aguantarà fins al 1939 i posteriorment després de la transició fins a l'actualitat.

El Centre republicà és el punt de sortida i d'arribada de qualsevol manifestació festiva o electoral. Entre les més freqüents hi ha la festa del 16 de febrer, més coneguda com la Festa del Puro⁶⁰, que commemora cada any des de 1875 la derrota carlina a les portes de Cervera. La Festa del Puro té com a punt d'arribada el Centre republicà, especialment cap a finals de segle, quan els dinàstics van abandonant la seua participació a la festa i es va convertint en una festa gairebé íntegrament republicana. També les conteses electorals i tot el que hi té relació s'organitza al voltant del Centre republicà⁶¹, punt de mobilització i de trobada de candidats i electors. El Centre es converteix en el nucli del republicanisme quan els daltabaixos dels diferents partits deixa els republicans sense un paraigua polític.

A banda de les activitats que aglutina el Centre republicà segueix la tònica del partit i és una escola de democràcia. El Centre es regeix per eleccions a partir de les quals es compon la Junta Directiva. Novament, el sufragi universal, la mobilització i les regles electorals es converteixen en les premisses que mostren el model de societat que volen els republicans, una rèplica a petita escala de la Cervera que voldrien.

El Centre republicà aguanta a l'estatge que es va estrenar fins que el 1900 canvia al local de vora la via, on encara a dia d'avui hi ha un espai que es coneix amb el mateix nom, tot i no ser l'original. El Centre pren el nom de Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana i és estrenat encara amb la primera planta construïda i pendent la resta de l'edifici⁶². El nou centre agrupa les diverses tendències republicanes existents i farà que la convivència faciliti la Unió Republicana de 1903, on s'inclouran els federals, reticents a altres poblacions. Pel que sembla, els darrers anys de segle van ser d'una certa decadència pel centre, vigor que recuperaria poc després amb l'esperada unitat.

La Unió Republicana de 1903 reobre les expectatives i aporta una nova generació de republicans que ja no han viscut la Primera República que revitalitza el centre, fet molt similar amb el que passa amb Joventut Republicana de Lleida⁶³.

⁶⁰ "Cervera y el 16 de Febrero", *La Comarca de Cervera*, 25/2/1893, any II, núm. 54, p. 1 i 2.

⁶¹ "El "meeting" del lunes en Cervera", *La Comarca de Cervera*, 473/1893, any II, núm. 55, p. 2.

⁶² *El Ideal*, 1/1/1900.

⁶³ J. SOLDEVILA I ROIG, *Joventut Republicana de Lleida: sociabilitat i política a les comarques del Pla*

El 1908, en una subscripció pel republicà Nakens oberta al Centre Obrer, hi comptem una vuitantena de subscrits, s'hi comptem esposes i fills⁶⁴; suposant que hi falti gent, és una quantitat gens menyspreable. Cap al 1912 una nova fornada de republicans dóna lloc a una novella entitat, Joventut Republicana, encapçalada entre altres per Joan Comorera⁶⁵. Joventut donarà vida al Centre, que aguantarà fins al final de la Restauració (1923).

L'educació al Centre: cor, teatre, escola i biblioteca

A l'abril de 1892 s'hi funda un cor⁶⁶. Molts centres tenien organitzats cors seguint el model de l'idolatrat republicà Anselm Clavé. Els cors pretenen educar musicalment els socis, primera pedra del republicanisme. El 1904 sabem que encara subsistia un cor a l'interior del Centre republicà, el director del qual era Francisco Quintana, i també sabem que portava per nom Sociedad Coral "El Progreso". Desconeixem bona part de la trajectòria del cor, ja que en tenim poques notícies.

El teatre, juntament amb les sarsueles i el ball, són els complements recreatius que ofereix contínuament el Centre i els més fàcils de seguir. El 1893 s'organitza una companyia de teatre que no deixarà d'actuar i que aglutinarà especialment la gent jove. No sabem si la companyia té una continuïtat des de la seua estrena fins a la darrera cita de què disposem, el 1920⁶⁷, però el teatre és un dels elements que gaudeix d'una vida més vigorosa. El teatre s'utilitza amb un doble vessant: distracció i moralitzador; és una fórmula a partir de la qual donar una visió i polititzar els espectadors. Fins i tot, sabem que "en la Sociedad "Centro Obrero Instructivo de Unión Republicana" se está preparando la organización de una compañía lirico-dramática, la cual debutará en breve"⁶⁸.

No podem precisar la data en què inicià el seu recorregut, però sabem que el 1903 funcionava una escola nocturna al Centre Obrer. Per aquestes dates sabem

de Lleida. 1900-1923, dins, "Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana", Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Valls (2008) pp. 370-373.

⁶⁴ *El Ideal*, 7/3/1908.

⁶⁵ *El Ideal*, 28/1/1912 i *Lo Pla d'Urgell*, 20/7/1912.

⁶⁶ "Crónica de Cervera", *La Comarca de Cervera*, 16/4/1892, any I, núm. 6, p. 3.

⁶⁷ "Crónica de Cervera", *La Comarca de Cervera*, 24/6/1893, any II, núm. 71, p. 3 i *El Ideal*, 23/9/1920.

⁶⁸ "De quince a quince", *República*, 15/5/1904, any II, núm. 21, p. 3.

que hi ensenyava el mestre Magí Solé i que les classes es feien de dos quarts de vuit a dos quarts de deu del vespre. L'escola estava oberta als socis i als fills dels socis majors de sis anys⁶⁹. L'any 1904 l'escola amplia les seues possibilitats; desconeixem si era per l'èxit obtingut o per atraure públic. S'ofereixen classes de dibuix lineal per als qui es vulguin dedicar a arts i oficis⁷⁰.

Tenim notícies del funcionament de l'escola almenys fins al curs 1905-06⁷¹; després les llacunes en la premsa republicana no ofereix més notícies. Per aquesta darrera data es fa una crida a *República* perquè els coreligionaris portin els seus fills al centre docent; les dificultats socials de l'any tampoc devien ajudar a treure els fills de casa, fet que es deuria considerar com a despeses no necessàries en moments de carestia com aquells.

Finalment, la fundació d'una biblioteca culminava el procés educatiu que podia portar a terme un centre republicà. Sota el padrinatge de l'advocat republicà Agustí Trilla i Alcover, el 1904 van arribar els primers llibres. Trilla va oferir un centenar de volums que finalment, segons *República*, van ser dos-cents trenta-set. "Entre los autores de las obras indicadas figuran escritores de tan renombre como Cervantes, Victor Hugo, Rousseau, Tolstoi, Jules Simon, Ponson du Terrail, Carvajal, Baró, Gomila, Daudet, Paul Feval, Dreiffus y monsieur Goron"⁷². No hem sabut trobar cap més notícia relacionada amb la biblioteca; imaginem que deuria tenir un èxit limitat.

L'esbarjo: pilar del centre

La importància de l'esbarjo en un centre polític és bàsica. Després de les dures jornades de treball, la necessitat de trobar un repòs i de compartir amb els companys un temps més relaxat obligava els republicans a empescar-se-les per atraure un públic propens a l'esbarjo en les seues hores lliures. Es fa difícil saber si el Centre tenia cafè i si s'hi practicaven jocs de taula (cartes o altres semblants), cosa que no es pot descartar ja que era força habitual en centres republicans d'altres poblacions.

⁶⁹ "De quince a quince", *República*, 18/10/1903, any I, núm. 7, p. 3.

⁷⁰ "De quince a quince", *República*, 17/12/1904, any II, núm. 35, p. 3.

⁷¹ "¡A Escuela!", *República*, 5/11/1904, any II, núm. 32, p. 2, i "De quince a quince", *República*, 11/11/1905, any III, núm. 56, p. 3.

⁷² "De quince a quince", *República*, 1/5/1904, any II, núm. 20, p. 3.

A tal finalitat s'organitzen diferents grups. D'entrada, la secció de teatre que ja hem esmentat en l'apartat anterior, per bé que també podria ser inclòs en aquest. Però a banda del teatre, el Centre republicà va veure néixer dos seccions més: una companyia de sarsueles i una societat de ball.

El ball era el principal element de socialització, especialment entre el jovent. Per això la secció de ball va prendre'n el nom: Sociedad de Baile "La Juventud". Sabem que el 1904 ja funcionava perquè en renovaven la Junta⁷³; novament, el sufragi prenia part en un acte dins el Centre republicà. La Societat tenia el seu espai dins el saló – teatre del Centre Obrer.

A banda del ball, les sarsueles combinaven amb el teatre els diferents espectacles del Centre. L'interès per aquestes va fer que s'organitzés una secció de sarsueles sota el nom de Compañía de Zarzuela del "Centro Obrero Instructivo". La companyia estava dirigida per Francisco Quintana, el director de la coral i professor de música⁷⁴.

5. La premsa republicana

La premsa és la millor eina per arribar a una societat que cada cop prenia més part en els afers socials i polítics. Apareixia la "societat de masses". Una societat silenciada que vol començar a dir-hi la seua necessita de mitjans que permetin arribar al màxim de gent possible. La premsa escrita va ser el canal principal per tal de fer arribar el missatge arreu de la comarca i un element aglutinador i cohesionador. Calia vèncer l'analfabetisme existent, funció que feien les escoles dels centres republicans.

La premsa va tenir una gran importància dins les files republicanes i es pot considerar força prolífica i prematura al districte de Cervera, en comparació amb altres districtes de Ponent. Comptem sis capçaleres al llarg de tota la Restauració, i resta pendent saber si podem considerar-hi *El Eco de Cervera*⁷⁵ per ser el precedent d'*El Distrito de Cervera*.

Les primeres edicions de premsa que es publiquen a Cervera són de principis del segle XIX: *Diario de Cervera* (1808-1810) i *El alumno cervariense*

⁷³ "De quince a quince", *República*, 15/5/1904, any II, núm. 21, p. 2-3.

⁷⁴ "De quince a quince", *República*, 15/5/1904, any II, núm. 21, p. 3.

⁷⁵ Segons l'Arxiu Comarcal de la Segarra, *El Eco de Cervera* el situa proper al republicanisme.

(1820-1821). Les següents publicacions que trobem a l'Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG) són de l'època de la Restauració. El primer periòdic que hi trobem és *El Eco de Cervera* publicat el 1890 i que entronca, el mateix 1890, amb *El Distrito de Cervera* (1890-92), continuador de l'anterior.

A partir d'aquí es disparen les capçaleres cerverines fins a finals de segle: comptem deu publicacions diferents en deu anys i de diferent color polític i intencionalitat social. El tombant de segle no suposa un increment de les publicacions: en comptem onze, d'entre les quals hi comptem *Fulla Parroquial de Cervera* (1917), editada pel Bisbat de Solsona, i el *Butlletí Municipal de la Ciutat de Cervera* (1922), editat per l'Ajuntament. En dues dècades del segle XX, onze publicacions, enfront de les deu del darrer decenni del XIX; en total, una trentena de publicacions en gairebé cinquanta anys. Pràcticament cap és de publicació diària, les més regulars són setmanals i n'hi ha poques que sobrepassin els dos anys de durada. Alguns títols no superen els pocs exemplars i són d'existència efímera.

Els editors són de procedència diversa: política (carlins, lligaires, republicans i monàrquics), social (sindicats agrícoles, cambra de comerç), religiosa (parròquia) institucional (ajuntament, bisbat) i anònima (satírics i altres)⁷⁶.

De les sis capçaleres republicanes, quatre apareixen el darrer decenni del XIX i dues durant la primera i segona dècada. D'aquestes sis, cinc són periòdics d'informació i l'altra, un monogràfic crític dedicat a Ramon Riu, *El Yo* (1899). A banda de *El Yo*, del qual tenim un sol número, de la resta de diaris sabem que almenys van arribar a sostenir-se dos anys i en una ocasió es van arribar a editar dos periòdics de tendència republicana de forma coetània (*La Comarca de Cervera* i *El Popular*, 1892-93). Pel que fa a la quantitat de periòdics editats per número, tan sols tenim una dada de *El Distrito de Cervera* poc abans de tancar el periòdic, sabem que del número 62 se'n van editar sis-cents exemplars, xifra a tenir en compte⁷⁷.

El periòdic del qual conservem més números és *República* (1903-06), probablement el diari amb més força dels que veuen la llum. *República* naix durant el moment d'eufòria produït per la Unió Republicana de 1903. La ma-

⁷⁶ Elaboració pròpia a partir de l'Arxiu Comarcal de la Segarra, secció de premsa.

⁷⁷ "Crónica", *El Distrito de Cervera*, any III, núm. 63, p. 3.

jor part dels periòdics són d'àmbit comarcal o de districte, cosa que assenyala la vocació, la influència i el pes dels republicans cerverins respecte dels seus companys del districte. Queda clar que els republicans cerverins exerceixen la seua capitalitat.

Pel que fa a la filiació política dels periòdics, tret dels que apareixen en un moment d'unitat del republicanisme, la resta no té cap lligam directe amb cap tendència, per bé que sovint se'ls identifiqui amb una o altra. *República* és l'únic que s'identifica amb Unió Republicana (1903-06). *La Comarca de Cervera* (1892-93) i *El Popular* (1892-93), coetanis, no tenen relació explícita amb cap tendència. *La Comarca*, que porta per subtítol *Periódico político*, i *El Popular*, *Periódico republicano ilustrado, de avisos y noticias*, tenen matisos que els vinculen indirectament amb les diferents tendències: *La Comarca*, amb els federals i les dues formacions unitàries impulsades per aquests (Coalició Republicana i la primera Unió Republicana), i *El Popular*, encara que l'únic número existent a l'ACSG no ens permeti avaluar-ho, sí que canvia de matís polític en una determinada època i deixa el republicanisme per la defensa de la monarquia, tal com denuncia el seu col·lega *La Comarca*⁷⁸. El fet que faci aquest canvi de tendència el 1893 ens fa pensar en la possibilitat que *El Popular* aglutinés bona part dels possibilistes locals, ja que ho fa quan aquest partit es fractura i part dels seus components entren al Partit Liberal, monàrquics.

Una cosa similar passa amb *Escuela*, que se l'acusa de ser el portaveu del reformisme a Cervera (imaginem que des de sectors propers a la UFNRR), encara que en els primers números els seus redactors ja es defensen de l'acusació dient que tenen voluntat d'aglutinar totes les tendències del republicanisme existents a Cervera⁷⁹. Tanmateix, l'acusació deu tenir alguna cosa de certa perquè l'hostatge social d'*Escuela* és el mateix des d'on s'organitza la primera reunió per constituir el partit reformista a Cervera (plaça Sant Miquel, 6, primer pis – als baixos hi ha la redacció d'*Escuela* –)⁸⁰.

A pesar dels matisos mai ataquen cap força republicana, cosa que ens fa pensar que tenen voluntat integradora i que el mercat republicà deuria ser prou limitat perquè s'enquadrassin en una tendència i l'explotessin. A més, recordem que l'índex d'analfabetisme de l'època deixava una part dels electors al marge

⁷⁸ “Cambios de casaca”, *La Comarca de Cervera*, 12/8/1893, any II, núm. 78, p. 1.

⁷⁹ “Notícias”, *Escuela*, 30/11/1913, any I, núm. 7, p. 6.

⁸⁰ “Convocatoria”, *Escuela*, 5/10/1913, any I, núm. 3, p. 6.

de ser susceptibles de comprar el periòdic. El gruix de la premsa republicana cerverina neix just abans de la crisi de la vinya causada per la fil·loxera (aquesta arriba a la Segarra el 1894), en un context d'auge econòmic. Es revifa quan guanya força l'associacionisme a Cervera i la Segarra (1903-06) i posteriorment amb la recuperació econòmica dels anys deu que coincideix amb el trencament del republicanisme català, cosa que l'aboca de nou a dificultats.

6. Conclusions

L'època de la Restauració coincideix amb un moment de forts canvis econòmics i socials a la Segarra. La societat es modernitza i apareixen sectors socials propis d'una nova societat: industrials, comerciants, professionals, pagesos i obrers. Precisament, els mateixos sectors que empenyen un canvi social i polític. És en aquest context on reapareix el republicanisme com a força política renovadora després de la repressió patida pels monàrquics governants. No hem avaluat la força política que tenen, però sí la seua evolució i vida social.

El republicanisme està força estès a la Segarra: té representació a diversos municipis durant diferents èpoques. Però sempre girarà entorn de l'activitat de promoció dels republicans de Cervera, nucli animador i estructurador del republicanisme segarrenc. Aquest lligam suposarà una dependència difícil de superar per aquests republicans sempre necessitats de l'acció dels cerverins que han de reorganitzar contínuament els republicans amb els diferents partits que aniran formant-se i desapareixent durant la Restauració. La funció d'estructuració d'aquest republicanisme comarcal la farà, en part, la premsa; per tant, la importància d'aquesta i la seva continuïtat serà bàsica, cosa que no succeirà, a causa de les mancances d'aquesta.

Cervera veurà créixer i evolucionar les diferents tendències del republicanisme durant tota la Restauració. La unitat organitzativa se sosté durant molt poc temps, malgrat els intents, cosa que resta força al republicans. La falta de continuïtat de la premsa és una bona mostra de la falta de força dels republicans per tal de vèncer les dificultats del moment. Tanmateix, el gruix de població és suficient per mantenir un nucli constant de republicans a la capital.

El republicanisme cerverí tindrà èxit social durant les èpoques en què manté la unitat (queda pendent avaluar els resultats polítics, que no semblen gaire afalagadors). Resisteix les dificultats polítiques sota el paraigua del centre republicà, autèntica casa comuna dels republicans cerverins des de 1891 fins

a 1923. Precisament, el Centre republicà és on arrelarà el republicanisme i el pou on els diferents partits aniran a pouar per tal d'organitzar comitès, juntes i seccions locals a Cervera.

El projecte social dels republicans té com a punt de partida el Centre republicà, on esbarjo i cultura s'hi donen la mà. Les dificultats polítiques característiques del moment se salven a partir d'aquesta escola democràtica a partir de la qual projecten el model social republicà i s'hi instrueixen els seus membres.

El republicanisme a la Segarra i Cervera es troba en aquest context econòmic de canvi on uns sectors socials emergents el prenen com a eina política i de relació social. Tanmateix, el context de canvi en una comarca de la Catalunya pobra té uns límits econòmics i unes circumstàncies polítiques filles de la Restauració que dificulten el seu creixement. Malgrat això, el republicanisme hi aconsegueix arrelar i mantenir-hi un nucli amb major o menor vivacitat i èxit polític, però sobreviurà durant tota la Restauració.